

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2002.gada 4.jūnijā

Lietā nr.2001 – 16 – 01

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs A.Endziņš, tiesneši A.Lepse, R.Apsītis, I.Čepāne, J.Jelāgins, I.Skultāne un A.Ušacka, ar tiesas sēdes sekretāri Egiju Freimani, piedaloties pieteikuma iesniedzēja – Valsts cilvēktiesību biroja – pilnvarotai pārstāvei Līgai Biksiniecei un

institūcijas, kas izdevusi apstrīdētos aktus, – Saeimas – pilnvarotam pārstāvim zvērinātam advokātam Eduardam Ikvildam,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85.pantu, Satversmes tiesas likuma 16.panta 1.punktu, kā arī uz 17.panta pirmās daļas 8.punktu,

Rīgā 2002.gada 7.maijā atklātā tiesas sēdē izskatīja lietu

„Par Prokuratūras likumā (33.panta pirmā daļa), Latvijas Republikas advokatūras likumā (14.panta 3.punkts) un Notariāta likumā (9.panta 3.punkts) ietvertās prasības par Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes atzinuma nepieciešamību atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 106.pantam”.

Konstatējošā daļa

1991.gada 19.jūnijā Latvijas Republikas Augstākā padome pieņēma Izglītības likumu, kurā bija noteikts, ka augstskolas ir neatkarīgas savu studiju programmu izstrādē.

1993.gada 27.aprīlī Augstākā padome pieņēma Latvijas Republikas advokatūras likumu, kura 14.panta 3.punktā tika ietverta apstrīdētā norma – prasība pēc augstākās juridiskās izglītības, kas iegūta „... Latvijas Universitātē vai kādā citā augstskolā, kas pēc Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes (turpmāk – Juridiskā fakultāte) atzinuma pielīdzināma Latvijas Universitātei.”

Identiskas prasības tika noteiktas arī 1993.gada 1.jūnijā pieņemtā Notariāta likuma 9.panta 3.punktā un 1994.gada 19.maijā pieņemtā Prokuratūras likuma 33.panta pirmajā daļā.

Latvijas Republikas Saeima 1995.gada 2.novembrī pieņēma Augstskolu likumu. Saskaņā ar šo likumu augstskolās tiek īstenotas akadēmiskās un profesionālās studiju programmas. Pēc akadēmiskās studiju programmas apgūšanas tiek piešķirts akadēmiskais grāds – bakalaura, maģistra grāds vai zinātniskais grāds – doktora grāds. Savukārt pēc profesionālās studiju programmas pabeigšanas tiek iegūta ceturta vai piekta līmeņa profesionālā kvalifikācija un bakalaura vai maģistra profesionālie grādi.

Šā likuma 57.pants noteic, ka augstskolās īstenotās akadēmiskās studiju programmas bakalaura vai maģistra grāda iegūšanai tiek veidotas saskaņā ar valsts akadēmiskās izglītības standartu.

Pamatojoties uz Augstskolu likuma normām, Ministru kabinets 1995.gada 28.novembrī izdeva noteikumus nr.370 „Augstskolu akreditācijas noteikumi”, 1996.gada 2.jūlijā – noteikumus nr.238 „Augstskolu licencēšanas noteikumi” un 1997.gada 1.jūlijā – noteikumus nr.231 „Noteikumi par augstākās izglītības un zinātnisko grādu diplomu paraugiem”, bet Izglītības un zinātnes ministrija 1996.gada 5.jūnijā izdeva rīkojumu nr.272 „Par augstskolu akreditācijas organizāciju”.

1998.gada 9.oktobrī Labklājības ministrija ar rīkojumu nr.246 apstiprināja Profesiju klasifikatoru. Rīkojums izdots saskaņā ar Ministru kabineta 1998.gada 16.jūnija noteikumiem nr.222 „Noteikumi par vienoto ekonomiskās informācijas klasifikācijas sistēmu”.

Profesiju klasifikatorā atbilstoši starptautiskajai praksei un Starptautisko standartizēto profesiju klasifikācijai [*International Standart Classification of Occupations (ISCO), ILO, 1988*] noteiktas kvalifikācijas pamata (minimālās) prasības visām Latvijas Republikā praktizētajām profesijām. Atbilstoši “Profesiju klasifikācijas 242 Mazajā grupā – Juristi” noteiktajām kvalifikācijas pamatprasībām minimālais izglītības līmenis, kas nodrošina darba pamatuzdevumu sekmīgu izpildi tādās juristu profesijās kā prokurora, advokāta, notāra un arī tiesneša profesijas ir augstākā akadēmiskā izglītība, atsevišķos gadījumos – zinātniskais grāds.

1998.gada 29.oktobrī Saeima pieņēma jaunu Izglītības likumu.

Atbilstoši šim likumam augstāko izglītību var iegūt, apgūstot profesionālās izglītības (studiju) vai akadēmiskās izglītības (studiju) programmu, kā arī vienlaikus akadēmisko un profesionālo studiju programmu.

Šā likuma 1.panta 10.punkts noteic, ka izglītības programmas akreditācija nozīmē to, ka izglītības iestāde iegūst tiesības izsniegt valsts atzītu izglītības dokumentu par konkrētai izglītības programmai atbilstošas izglītības ieguvi. Akreditācijas gaitā vērtē arī attiecīgās izglītības programmas īstenošanas kvalitāti.

Izglītības likuma 14.panta 19.punkts paredzēja Ministru kabinetam tiesības noteikt izglītības valsts standartu, kas atbilstoši izglītības pakāpei un veidam nosaka izglītības programmu stratēģiskos mērķus un galvenos uzdevumus, izglītības obligāto pamatsaturu, iegūtās izglītības vērtēšanas pamatkritērijus un vispārējo kārtību.

Savukārt Izglītības likuma 32.panta otrā daļa noteic, ka valsts izglītības standarta ievērošana ir obligāta katrai juridiskajai un fiziskajai personai, kas izstrādā un īsteno attiecīgo izglītības programmu.

2001.gada 16.oktobrī Ministru kabinets izdeva noteikumus nr.442 „Augstākās izglītības iestāžu un studiju programmu akreditācijas noteikumi” (turpmāk – Akreditācijas noteikumi). Šie noteikumi reglamentēja kārtību, kādā akreditējamas augstskolas un to īstenotās profesionālās augstākās izglītības programmas un izglītības programmas profesionālo vai akadēmisko grādu ieguvei.

2001.gada 20.novembrī Ministru kabinets izdeva noteikumus nr.481 „Noteikumi par otrā līmeņa profesionālās augstākās izglītības valsts standartu”, kuros noteica profesionālās augstākās izglītības bakalaura un maģistra studiju programmu, kā arī profesionālās augstākās izglītības studiju programmas mērķi, uzdevumus un obligāto saturu, kā arī šo programmu apguvei nepieciešamo minimālo kredītpunktu skaitu. Vienlaikus šo noteikumu 10., 21. un 26.punktā paredzēts, ka studiju kursu izvēli bakalaura, maģistra un profesionālajā programmā atbilstoši iegūstamajam profesionālajam grādam vai iegūstamajai kvalifikācijai nosaka attiecīgās profesijas standarts.

Saskaņā ar Izglītības likuma 14.panta 11.punktu Ministru kabinets 2002.gada 3.janvārī izdeva noteikumus nr.3 „Augstākās izglītības iestādē īstenojamo studiju programmu licencēšanas kārtība”.

2001.gada 20.jūnijā Saeima pieņēma likumu „Par reglamentētajām profesijām un profesionālās kvalifikācijas atzīšanu” (turpmāk – likums par reglamentētajām profesijām). Šā likuma mērķis ir nodrošināt profesionālās darbības atbilstību noteiktām kvalitātes prasībām un kritērijiem, ja šī darbība saistīta ar sabiedrības interešu aizsardzību, tās drošību un veselības aizsardzību, kā arī aizsargāt atsevišķas sabiedriski nozīmīgas profesijas pret nekvalificētu personu iesaistīšanu tajās, nosakot šīm profesijām paaugstinātas prasības. Likuma 3.panta otrajā daļā ir noteikts, ka reglamentētajā profesijā ir tiesības darboties personai, kura apguvusi šai profesijai atbilstošu akreditētu izglītības programmu vai ieguvusi profesionālo kvalifikāciju, ko apliecina likumā noteiktie Latvijas Republikā izdotie izglītību vai profesionālo kvalifikāciju apliecinoši dokumenti vai citās valstīs izdotie izglītību vai profesionālo kvalifikāciju apliecinoši dokumenti, kas atzīti Latvijas Republikā saskaņā ar šo likumu un Latvijas Republikai saistošajiem starptautiskajiem līgumiem. Taču šā likuma 2.panta septītajā daļā noteikts, ka likuma noteikumi neattiecas uz gadījumiem, kad darbība reglamentētajās profesijās ir saistīta ar valsts pārvaldes vai tiesu varas funkciju izpildi.

2002.gada 3.janvārī Ministru kabinets izdeva noteikumus nr.2 „Noteikumi par valsts akadēmiskās izglītības standartu”.

Pieteikuma iesniedzējs lūdz Satversmes tiesu atzīt apstrīdētās normas par neatbilstošām Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk - Satversme) 91. un 106.pantam un par spēkā neesošām no sprieduma pasludināšanas brīža.

Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka prasība pēc augstākās juridiskās izglītības ir pamatota, taču apstrīdētajās normās ietvertā atsauce uz vienu konkrētu augstskolu, tas ir, Latvijas Universitāti, ir diskriminējoša pret citu akreditēto augstskolu tiesību zinātņu programmu absolventiem. Juridiskajai fakultātei piešķirtās tiesības nostādot jebkuras citas augstskolas absolventus nevienlīdzīgā situācijā ar Juridiskās fakultātes absolventiem, radot nevienlīdzību un diskrimināciju darba tirgū.

Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka Latvijā jau darbojas valsts noteikta augstākās izglītības iestāžu un to studiju programmu valstiskas izvērtēšanas un atzīšanas sistēma – akreditācija, kura noris pēc vienādiem kritērijiem. Pēc akreditācijas augstskola uzskatāma par valstiski atzītu un līdzvērtīgu citām valstiski atzītām augstskolām, savukārt šajā augstskolā īstenotās akreditētās programmas absolventi – par valstiski atzītas izglītības ieguvējiem.

Ja personas ieguvušas izglītību līdzvērtīgās izglītības iestādēs, tad kādā no šīm iestādēm iegūtās izglītības apšaubīšana vai kādā iestādē iegūtās izglītības kvalitātes pasludināšana par augstvērtīgāku nevarot būt pamatota.

Pieteikumā uzsvērts, ka nav objektīva iemesla akreditētu augstskolu absolventiem, kuri ieguvuši valstiski atzītu augstāko juridisko izglītību apliecinošu dokumentu – diplomu, nedot vienādas tiesības izvēlēties nodarbošanos, bet, nosakot nepamatotas un diskriminējošas papildu prasības, radīt priekšrocības kādas vienas augstskolas absolventiem.

Saeima uzskata, ka apstrīdētās tiesību normas nav pretrunā ar Satversmes 91. un 106.pantu.

Atbildes rakstā norādīts – vēsturiski ir izveidojusies tāda prakse, ka Latvijas Universitāte dod savu atzinumu. Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas Latvijas Republikas Augstākā padome pieņēmusi virkni likumu nolūkā izveidot un nostiprināt neatkarīgu tiesu varas institūciju sistēmu un nodrošināt pēctecību Latvijas valsts tiesu varas institūciju statusa, funkcionēšanas un personāla atlases principos.

Ar apstrīdētajām normām advokatūras, notariāta un prokuratūras amatpersonām esot noteikti vienoti zināšanu un prasmju kritēriji, lai nodrošinātu to kvalitatīvu un profesionālu darbību. Tādējādi apstrīdēto normu mērķis esot leģitīms un apstrīdētās tiesību normas uzskatāmas par samērīgām šā mērķa sasniegšanai.

Sagatavojot lietu izskatīšanai, lietā ieinteresētās institūcijas tika uzaicinātas izteikt savu viedokli.

Latvijas Universitātes Juridiskā fakultāte uzskata, ka vienīgais ierobežojums, kuru uzliek apstrīdētās normas, ir prasība pēc tādas juridiskās izglītības programmas

standarta, kāds tiek realizēts Juridiskajā fakultātē vai ir tās atzīts. Citas augstskolas nerealizējot līdzvērtīgas tiesību zinātņu programmas.

Zvērinātu advokātu padome norāda, ka Juridiskajā fakultātē tiekot īstenotas visas advokātu darbībai nepieciešamās studiju programmas. Juridiskā fakultāte spējot dot objektīvu atzinumu par atbilstošu citā augstskolā īstenotu akreditētu izglītības programmu.

Ģenerālprokuratūra pauž viedokli, ka augstākās juridiskās izglītības izvērtēšanas tiesību deleģēšana kādai institūcijai nav nepieciešama. Atbilstoši Prokuratūras likuma 33.panta otrās daļas nosacījumiem ģenerālprokurora padomei ir tiesības noteikt kārtību, kādā prokurora amata kandidāts stažējas prokuratūrā un kārtu kvalifikācijas eksāmenu. Tādējādi ir iespējas izvērtēt prokurora amata pretendentu juridiskās zināšanas.

Zvērinātu notāru padome atzīst, ka minēto Notariāta likuma pantu ir nepieciešams grozīt un izslēgt norādi par Juridiskās fakultātes atzinuma nepieciešamību.

Izglītības un zinātnes ministrija norāda, ka valstī ir izstrādāta augstskolu un to studiju akreditācijas sistēma. 2001.gada 16.oktobrī Ministru kabineta izdotajos „Augstākās izglītības iestāžu un studiju programmu akreditācijas noteikumos” ir paredzēts, ka izejot akreditāciju, katra augstskola profesionālajām augstākās izglītības studiju programmām pievieno atbilstošo profesiju standartu vai, ja tāda nav, profesionālo asociāciju vai darba devēju atsauksmes. Patlaban ministrija izstrādā jurista profesijas standartu.

Ministrija uzskata, ka nav pamata saglabāt apstrīdētajās normās Juridiskās fakultātes tiesības izvērtēt citās augstskolās sagatavoto juristu kvalifikāciju.

Biznesa augstskola Turība, Rēzeknes Augstskola, Latvijas Policijas akadēmija, Biznesa institūts RIMPAK Livonija un Baltijas krievu institūts uzskata, ka apstrīdētās normas ir diskriminējošas attiecībā uz šo augstskolu absolventiem.

Tiesas sēdē pieteikuma iesniedzēja pilnvarotā pārstāve Līga Biksiniece uzturēja prasījumu un norādīja, ka ikvienas augstskolas un tās studiju programmas kvalitāte un atbilstība normatīvajos aktos noteiktajiem kritērijiem tiekot izvērtēta atklātā akreditācijas procesā. Lēmumus šajos jautājumos pieņemot valsts noteiktas koleģiālas

institūcijas. Laika posmā starp akreditācijām uzraudzību pār augstskolām un to sniegtās izglītības kvalitāti nodrošinot Valsts izglītības inspekcija.

Savukārt Juridiskajā fakultātē atzinumi tiekot pieņemti aizklāti un vienpersoniski. Izvērtēšanas procesā izmantotie kritēriji neesot vienveidīgi un objektīvi. Lai gan pieņemtie lēmumi ierobežojot konkrētu personu tiesības pretendēt uz apstrīdētajās normās minētajiem amatiem, par pieņemtajiem lēmumiem šīs personas netiekot informētas. Turklāt neesot noteikta arī kārtība, kādā Juridiskās fakultātes atzinumi varētu tikt pārsūdzēti.

Valstī esot izveidota objektīva, likumos un citos normatīvos aktos noteikta izglītības kvalitātes izvērtēšanas sistēma. Līdz ar to atkārtotas izglītības kvalitātes izvērtēšanas tiesību piešķiršana vienam no attiecīgā pakalpojuma tirgus dalībniekiem neesot pamatota un demokrātiskā sabiedrībā nepieciešama.

Saeimas pilnvarotais pārstāvis zvērināts advokāts Eduards Ikvilds tiesas sēdē uzturēja viedokli, ka pieteikums ir nepamatots un noraidāms.

Latvijas Universitāte esot vienīgā augstskola valstī, kur varot iegūt tādu patiesi kvalitatīvu augstāko juridisko izglītību, kāda ir nepieciešama apstrīdētajās normās minēto amatu pretendentiem. Pārējās augstskolās netiekot sniegta tik kvalitatīva un plaša izglītība. Līdz ar to Juridiskajai fakultātei pamatoti esot piešķirta juridiskās izglītības kvalitātes kontroles funkcija. Juridiskās fakultātes atzinumu objektivitāti apliecinot arī tas, ka līdz pat šim laikam neviens no tās atzinumiem neesot pārsūdzēts. Sabiedrība esot ieinteresēta, lai būtu kvalitatīvi pakalpojumu sniedzēji. Līdz ar to apstrīdētajās normās ietvertie ierobežojumi esot nepieciešami, samērīgi un attaisnojami.

Pieaicinātā – persona Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes prodekāna vietas izpildītājs, docents Jānis Lazdiņš tiesas sēdē norādīja, ka Juridiskajai fakultātei piešķirtās tiesības esot pamatotas un objektīvi nepieciešamas. Citās augstskolās iegūtā juridiskā izglītība varot ievērojami atšķirties no Juridiskajā fakultātē iegūtās izglītības. Atsevišķās augstskolās neesot pietiekamu akadēmisko spēku resursu, bet citās tiekot īstenotas šauri specializētas juridiskās izglītības programmas. Veicot izvērtēšanu, Juridiskā fakultāte ņemot vērā to, vai attiecīgā augstskola atbilst vai neatbilst universitātes tipam. Tāpat tiekot izvērtēta apgūto studiju programmu un to ilguma atbilstība Juridiskās

fakultātes „A” grupas studiju programmām. Negatīva atzinuma gadījumā konkrētā persona Latvijas Universitātē varot apgūt papildus nepieciešamās studiju programmas un saņemt pozitīvu atzinumu. Šāda pieeja nodrošinot nepieciešamo juridiskās izglītības kvalitāti advokāta, notāra un prokurora amatu pretendentiem.

Pieaicinātā persona – Izglītības un zinātnes ministrijas Augstākās izglītības un zinātnes departamenta direktors Jānis Čakste tiesas sēdē norādīja, ka augstskolas un to studiju programmas tiek izvērtētas akreditācijas procesā. Tajā piedaloties gan Latvijas, gan arī ārvalstu eksperti. Valsī pastāvot noteikti vispārēji izglītības un profesiju standarti. Advokāta, notāra un prokurora profesiju standarti neesot noteikti, bet jurista profesijas standarts pagaidām esot izstrādes stadijā. Tajos gadījumos, kad neesot valsts noteikta profesijas standarta, akreditējot studiju programmu, tiek ņemtas vērā darba devēju atsauksmes. Juridiskās fakultātes lietotie kritēriji – universitātes vai neuniversitātes tips, profesoru skaits augstskolā – esot nepietiekami, lai varētu novērtēt programmu un augstskolu kopumā. Tieši ikvienas augstskolas absolventa tiesības piedalīties kvalifikācijas eksāmenos, lai ieņemtu advokāta, notāra vai prokurora amatu, objektīvi varot pierādīt to, kāda ir izglītības kvalitāte katrā no šīm augstskolām.

Pieaicinātā persona – Rēzeknes Augstskolas augstākās profesionālās studiju programmas „Jurists” direktors, asociētais profesors Jānis Rozenbergs tiesas sēdē uzsvēra, ka Rēzeknes Augstskolas juridiskās izglītības programmas esot izstrādātas, piedaloties gan Latvijas Universitātes, gan Policijas akadēmijas pārstāvjiem. Pirms dažiem gadiem Ģenerālprokuratūra neesot prasījusi Juridiskās fakultātes viedokli par Rēzeknes Augstskolas absolventiem. Vairāki augstskolas absolventi esot nokārtojuši kvalifikācijas eksāmenu un sekmīgi strādājoši prokuroru amatos. Šobrīd absolventiem šāda iespēja esot liegta tikai tā iemesla dēļ, ka Rēzeknes Augstskola esot neuniversitātes tipa augstskola. Apstrīdētajās normās tiesu varai piederīgām amatpersonām izvirzītā prasība esot nepamatota. Prasība pēc Latvijas Universitātē vai tai pielīdzināmā augstskolā iegūtas izglītības neesot izvirzītas tiesnešiem, kas ir tiesu varas pamats. Līdz ar to citu augstskolu absolventi varot sekmīgi strādāt tiesnešu amatos, bet apstrīdēto normu dēļ pat pēc vairākiem gadiem nebūšot tiesīgi pretendēt pat uz tiesībām piedalīties kvalifikācijas eksāmenos uz advokāta, notāra vai prokurora amatu. Apstrīdētās normas esot

diskriminējošas attiecībā uz citu augstskolu absolventiem, kas ieguvuši valsts atzītus diplomus par augstāko juridisko izglītību.

Secinājumu daļa

1. Satversmes 106.panta pirmais teikums noteic, ka „ikvienam ir tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu atbilstoši savām spējām un kvalifikācijai”. Savukārt Satversmes 91.panta otrais teikums paredz: „Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas.” Lai noskaidrotu, vai apstrīdētās normas atbilst minētajām Satversmes normām, konstatējams:

1. Vai tiesības izvēlēties nodarbošanos un darbavietu atbilstoši savām spējām un kvalifikācijai attiecināmas uz apstrīdētajām normām.

2. Vai apstrīdētajās normās noteiktie ierobežojumi minēto tiesību īstenošanai atbilst Satversmes 116.panta prasībām, proti, vai: 1) tie ir noteikti ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, 2) tiem ir leģitīms mērķis un 3) tie ir nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā (*sk. Satversmes tiesas 2001.gada 21.decembra spriedumu lietā nr.2001-04-0103 u. c.*).

3. Vai apstrīdētajās normās noteiktie ierobežojumi aizskar pamattiesības diskriminējošā veidā, proti, vai pret personām, kuras atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos, ir noteikta atšķirīga attieksme, kas nav pamatota, tas ir, attaisnojama ar leģitīmu mērķi un samērīga ar to.

2. Satversmes 106.panta pirmajā teikumā noteiktās tiesības ikvienam brīvi izvēlēties nodarbošanos sasaucas ar Eiropas Sociālās hartas 1.pantā noteikto, ka „ikvienam ir tiesības nopelnīt sev iztiku ar brīvi izvēlētas nodarbošanās palīdzību”.

Valsts garantēta aizsardzība, kas attiecas uz pašnodarbinātajiem un nepilnu laiku nodarbinātajiem, neprasa nodrošināt katrai personai darbu. Šī aizsardzība ir jāsaprot kā valsts aizsardzības nodrošinājums pret piespiedu darbu un diskrimināciju darba tirgū (*sk. Gomien D., Harris D., Zwaak L. Law and practice of the European Convention on Human Rights and the European Social Charter. Council of Europe Publishing, 1996, 382.lpp.*).

Satversmes 106.pantā ietvertās tiesības „brīvi izvēlēties” prasa, lai indivīdam tiktu nodrošināta iespēja izvēlēties, taču neprasa, lai tiktu nodrošināta iespēja katram strādāt,

pie tam strādāt tieši to darbu, ko viņš vēlas. Tomēr jēdziens „izvēlēties” šai pantā tulkojams kā personas apzināta un mērķtiecīga darbība, nevis tikai iekšējs lēmums.

2.1. Vārdam „nodarbošanās” latviešu valodā ir vairākas nozīmes, ar vienu no kurām saprot „darba veidu, kas prasa atbilstošu sagatavotību un ir cilvēka eksistences avots” (*sk.: Latviešu valodas vārdnīca. Rīga, Avots, 1998, 518.lpp.*). Šai nozīmē jēdziens “nodarbošanās” ietverts arī Satversmes 106.pantā.

Arī dažu citu Eiropas valstu konstitūcijās ietvertas līdzīgas normas, kas garantē personām tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos vai profesiju, piemēram, Portugāles Republikas Konstitūcijas 47.pantā un Vācijas Federatīvās Republikas Pamatlikuma 12.pantā, kas citastarp noteic, ka „visiem vāciešiem ir tiesības brīvi izvēlēties profesiju, darbavietu, kā arī studiju un apmācības vietu”.

Vācijas Federālā konstitucionālā tiesa ir atzinusi, ka šī norma sargā pilsoņa brīvību modernajai darba dalīšanas sabiedrībai īpaši svarīgā jomā: tā garantē indivīdam tiesības pretendēt uz jebkādu nodarbošanos, ja viņš sevi uzskata par piemērotu tai, tas ir, garantē tiesības padarīt šo nodarbošanos par savas dzīves pamatu (*sk. BVerfGE 7,377, 397*).

Jēdziens „nodarbošanās” Satversmes 106.pantā saprotams ne tikai vienkārši kā saimnieciski lietderīgs darbs, bet arī kā profesija, kas cieši saistīta ar katra indivīda personību kopumā. Indivīda personība attīstās un izpaužas, indivīdam nododoties šai profesijai kā savas dzīves uzdevumam un pamatam un vienlaikus dodot ieguldījumu kopējā labumā. Turklāt Satversmes 106.pantā ietvertais jēdziens „nodarbošanās” aptver darbību gan prokuratūrā, gan zvērināta notāra un zvērināta advokāta amatos.

Arī Vācijas Federālā konstitucionālā tiesa ir atzinusi, ka tiesības brīvi izvēlēties profesiju attiecas gan uz valstiski regulētajām profesijām, piemēram, notāriem (*sk. BVerfGE 80, 257[263f.]*), gan arī uz ierēdņiem, tiesnešiem, karavīriem, tas ir, uz nodarbošanos, kas saistīta ar valsts dienestu (*sk. BVerfGE 7,377[397f.]*), kaut arī šajos gadījumos iespējams būtiski specifisks regulējums.

2.2. Satversmes 106.pantā garantētās tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos ir nesaraujami saistītas ar attiecīgās personas spējām un kvalifikāciju. Tādējādi robežas personas tiesībām brīvi izvēlēties nodarbošanos noteiktas jau pašā Satversmes 106. pantā.

Tas ir, tiesības brīvi izvēlēties prokurora, zvērināta notāra vai zvērināta advokāta amatu kā savu nodarbošanos ir tikai tām personām, kurām ir attiecīgas spējas un kvalifikācija, proti, spējas un kvalifikācija veikt darbu prokuratūrā vai izpildīt zvērināta advokāta vai zvērināta notāra amatu, turklāt izpildīt šo darbu vai amatu Latvijas Republikā.

Turklāt Satversmes 116.pants citastarp paredz, ka personas tiesības, kas noteiktas Satversmes 106.pantā, var ierobežot likumā paredzētajos gadījumos, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību.

Katras nodarbošanās kvalifikācijas prasības ietver minimālo izglītības līmeni, teorētisko zināšanu, prasmes un atbildības pakāpi, kas nepieciešama šā darba pamatuzdevumu sekmīgai izpildei. Prokurori, advokāti, notāri ir tiesu sistēmai piederīgas personas, katrs no viņiem noteiktā veidā piedalās tiesu varas realizācijā. Ņemot vērā šo profesiju uzdevumus un atbildību, minēto amatu pretendentiem var izvirzīt augstas prasības pēc noteikta līmeņa un veida izglītības.

Apstrīdētajās normās attiecībā uz prokurora, advokāta un notāra amatiem noteikta prasība pēc augstākās juridiskās izglītības, neprecizējot, vai tai jābūt akadēmiskai vai profesionālai. Tādēļ, izmantojot sistēmisko tulkošanas metodi, šīs normas jātulko kopsakarā ar Profesiju klasifikatoru. Tajā paredzēts, ka prokurora, advokāta, notāra, kā arī tiesneša amata pildīšanai nepieciešama augstākā akadēmiskā izglītība. Savukārt atbilstoši tiesību normās noteiktajam (Izglītības likuma 1.panta pirmās daļas 2.punkts un Augstskolu likuma 1.panta pirmās daļas 2.punkts) šādu izglītību var iegūt ne tikai akadēmiskajās studiju programmās, bet arī profesionālajā un akadēmiskajā studiju programmā.

Šāda veida un līmeņa izglītība vajadzīga, lai minēto juristu profesiju pārstāvji sekmīgi pildītu savus darba uzdevumus, kam nepieciešams augsts teorētisko un profesionālo zināšanu līmenis, kā arī prasme risināt teorētiskas problēmas, piemēram, lai atbilstoši interpretētu tiesību normas, veiktu pētījumus tiesību jomā, konsultētu klientus juridiskos jautājumos, tiesā veiktu aizstāvja, pārstāvja vai apsūdzētāja funkcijas, gatavotu un apliecinātu juridiskos dokumentus.

Nevienā citā augstāka juridiskā spēka tiesību normā nav paredzēta iespēja minētajās profesijās nodarbināt personas tikai ar augstāko profesionālo izglītību. Tādējādi uz prokurora, advokāta, notāra, kā arī tiesneša amatiem var pretendēt ikviena persona, kura atbilst likumos izvirzītajām prasībām un ieguvusi augstāko akadēmisko juridisko izglītību. To, ka pretendētājam šāda izglītība ir, apliecina valsts akreditētas augstskolas izsniegts bakalaura vai maģistra akadēmiskā grāda diploms pēc valsts akreditētas akadēmiskās vai akadēmiskās un profesionālās studiju programmas apguves.

3. Saeima atbildes rakstā norāda, ka, piešķirot Juridiskajai fakultātei apstrīdētajās normās noteiktās tiesības, likumdevējs ir vadījies no vēsturiski izveidojušās prakses. Juridiskajai fakultātei šādas tiesības esot bijušas piešķirtas arī agrāk.

Latvijā pēc 1918.gada 18.novembra pastāvēja tikai viena valstiski atzīta augstskola, kurā varēja iegūt augstākās juridiskās izglītības diplomu, – Latvijas Universitāte.

Valstī bija nepieciešama kontrole pār ārvalstu augstskolās iegūto izglītību, jo īpaši Padomju Krievijas (no 1922.gada – PSRS) augstskolās iegūto izglītību, kura sevišķi atšķīrās no citās valstīs iegūtās izglītības ar savu šķirisko pieeju tiesību zinātnēm.

Tā kā tolaik Latvijā nebija attiecīgas valsts institūcijas, kas veiktu ārvalstu augstākās juridiskās izglītības diplomu atzīšanu, valdība deleģēja šīs tiesības Latvijas Universitātes Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātei, pie tam vērtēšana attiecās tikai uz zvērinātu advokātu (zvērinātu advokātu palīgu) pretendentu izglītības dokumentiem. Šo amatu pretendentiem izvirzītā prasība pēc Latvijas Universitātē vai tai pielīdzinātā augstskolā iegūtas augstākās juridiskās izglītības bija izņēmums, bet ne vispārēja prasība.

1935.gada 31.janvārī Ministru kabinets pieņēma likumu „Par pārgrozījumiem un papildinājumiem Tiesu iekārtas likumos”, kur 280.² panta 1.punktā ietvertais īpašais izglītības cenzs tika pamatots ar vairākiem apstākļiem. No vienas puses, tas bija saistīts ar jauno juristu pārmērīgu pieplūšanu advokatūrā. No otras puses, tika ņemts vērā prasījums, ka advokatūrai jābūt nacionālai, kā arī tas fakts „..., ka līdz 1918.gada rudenim augstskolu sistēma Krievijā vēl nebija revolūcijas skarta un apmācības programmas bija agrākās - tātad Latvijā atzīstamas.” (*Apsūtis H. Tieslietu ministra*

paskaidrojumi pie pārgrozījumiem un papildinājumiem tiesu iekārtas likumos // Tieslietu Ministrijas Vēstnesis // 1935, 178., 182.lpp.).

Tādējādi secināms, ka, ņemot vērā objektīvos apstākļus valstī, valdība deleģēja Latvijas Universitātes Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātei tikai ārvalsts augstskolu pielīdzināšanu Latvijas Universitātei.

3.1. Pēc tam, kad Latvija bija atguvusi neatkarību, 1990.gada 26.septembrī tika pieņemts likums „Par uzņēmējdarbību”. Lai gan šis likums noteica arī mācību iestāžu (skolu, augstskolu) darbību, tajā laikā vēl nebija izveidota normatīvā bāze un institūcijas, kuru kompetencē ietilptu augstskolu un studiju programmu akreditācija.

1991.gada 19.jūnijā pieņemtais Izglītības likums nereglamentēja augstākās izglītības kvalitātes novērtēšanas sistēmu, kā arī profesionālās kvalifikācijas iegūšanas nosacījumus un kārtību. Saskaņā ar šā likuma 43.panta otrās daļas nosacījumiem valsts varēja noteikt savas prasības speciālistu sagatavošanā tikai tajos gadījumos, ja pati finansēja šo speciālistu sagatavošanu. Nebija arī institūcijas, kas veiktu ārvalstīs izdota juridiskās izglītības diploma atzīšanu.

Ņemot vērā šo objektīvo situāciju un nolūku sasniegt leģitīmu mērķi, likumdevējs ar apstrīdētajām normām piešķīra Juridiskajai fakultātei tiesības izvērtēt citu augstskolu atbilstību Latvijas Universitātei.

Laika posmā, kamēr valsts nebija noteikusi augstākās izglītības standartus, augstskolu valstiskas atzīšanas kritērijus un procedūru, prasība izvērtēt, vai prokurora, zvērināta advokāta vai notāra amata kandidāta izglītība, kas nav iegūta Latvijas Universitātē, atbilst darbam minētajos amatos nepieciešamajai kvalifikācijai, bija samērīga leģitīmā mērķa sasniegšanai.

3.2. Šobrīd Latvijā ir izveidota normatīvā bāze gan Latvijas un ārvalstu augstskolu, gan arī augstākās izglītības un profesionālās kvalifikācijas valstiskai atzīšanai.

Augstskolu likuma 9.panta pirmā daļa noteic, ka „izsniegt absolventiem valstiski atzītus diplomus par augstākās izglītības iegūšanu drīkst tikai tās augstskolas, kuras ir akreditētas un kurās apgūst valsts akreditētu studiju programmu”. Savukārt šā paša likuma 9.panta otrā daļa noteic, ka „augstskolu diplomu tiek valstiski atzīti ... pēc attiecīgās augstskolas un studiju programmas akreditācijas ...”. Ne Augstskolu likumā,

ne arī Izglītības likumā nav paredzēts nosacījums, ka valstiski atzīts diploms par akreditētas augstākās juridiskās izglītības iegūšanu Latvijā akreditētā augstskolā būtu jāatzīst Juridiskajā fakultātē vai kādā citā institūcijā.

Turklāt 1998.gada 29.oktobrī pieņemtā Izglītības likuma 11.¹ panta pirmajā daļā tika noteikts, ka ārvalstīs izsniegto izglītības dokumentu, kā arī ārvalstīs iegūto akadēmisko grādu apliecināšu dokumentu ekspertīzes veikšanas kompetence tiek deleģēta Akadēmiskās informācijas centram. Ekspertīzes rezultātā tiek noteikts citastarp arī tas, kādi papildu nosacījumi jāizpilda, lai ārvalstīs izsniegtais izglītības dokuments būtu pielīdzināms kādam no Latvijā izsniedzamiem izglītības dokumentiem.

Dokumenta ekspertīzes rezultātā iesnieguma iesniedzējam tiek izsniegta izziņa par to, kādam Latvijā izsniedzamam izglītības dokumentam vai Latvijā piešķiramam akadēmiskajam grādam atbilst vai ir pielīdzināms ārvalstī izsniegtais izglītības dokuments vai piešķirtais akadēmiskais grāds.

4. Saeima savā atbildes rakstā norāda, ka apstrīdēto normu mērķis ir bijis panākt vienotu prasību ievērošanu attiecībā uz augstāko juridisko izglītību Latvijā.

Piešķirot Juridiskajai fakultātei tiesības veikt citu Latvijas augstskolu pielīdzināšanu Latvijas Universitātei, likumdevējs nav noteicis šīs izvērtēšanas robežas un kārtību, kādā tā veicama. Juridiskā fakultāte šos kritērijus un kārtību nosaka, veicot izvērtēšanu.

Citu augstskolu vai to absolventu diplomu pielīdzināšanu Latvijas Universitātei Juridiskā fakultāte veic pēc darba devēja vai profesionālo organizāciju pieprasījuma. Kā izriet no Juridiskās fakultātes vēstules Ģenerālprokuratūrai, tā augstskolu izvērtēšanu veic dažādi (*sk. Latvijas Universitātes Juridiskā fakultāte, 06.09.2001., nr.46/268, Latvijas Republikas Ģenerālprokuratūrai, "Par diplomu pielīdzināšanu" // lietas 4.sējums, 818.lpp.*).

4.1. Juridiskā fakultāte izvērtē, vai pielīdzināmā augstskola ir universitātes vai neuniversitātes tipa augstskola. Neuniversitātes tipa augstskolas Juridiskā fakultāte parasti neatzīst par pielīdzināmām Latvijas Universitātei.

Kā izriet no Latvijas Republikas Augstākās izglītības kvalitātes novērtēšanas centra izziņas, augstāko juridisko izglītību valstī var iegūt tikai vienā universitātes tipa

augstskolā – Latvijas Universitātē un astoņās neuniversitātes tipa augstskolās. Līdz ar to jebkuru neuniversitātes tipa augstskolu var atzīt par nepielīdzināmu Latvijas Universitātei tikai pamatojoties uz šo iedalījumu. No lietā esošā Juridiskās fakultātes atzinuma redzams, ka, piemēram, Rēzeknes Augstskola nav pielīdzināta Latvijas Universitātei tikai tāpēc, kā tā ir neuniversitātes tipa augstskola.

Sākotnēji šādai pieejai bija objektīvs pamats. Atbilstoši ar Augstākās padomes 1991.gada 18.septembra lēmumu apstiprinātajai Latvijas Universitātes satversmei šīs augstskolas darbības galvenais mērķis bija „dot studentiem akadēmisko izglītību un profesionālo sagatavotību ...”. Savukārt Augstskolu likums kā vienu no neuniversitātes tipa augstskolas pazīmēm norādīja to, ka šajās augstskolās studijas notiek profesionālajās studiju programmās.

Līdz ar to pastāvēja atšķirība starp Latvijas Universitātes sniegto akadēmisko studiju programmu un likumā noteikto neuniversitātes tipa augstskolu kā mācību iestādi, kur studijas notiek profesionālo studiju programmās.

1998.gada 5.februārī Saeima apstiprināja jauno Latvijas Universitātes satversmi. Šīs satversmes 2.pantā noteikts, ka Latvijas Universitātes galvenais uzdevums ir dot studentiem plašu akadēmisko un/vai profesionālo augstāko izglītību.

Vienlaikus arī tādā neuniversitātes tipa augstskolā kā Rēzeknes Augstskolā, atbilstoši tās satversmei studenti var iegūt plašu akadēmisko un profesionālo augstāko izglītību.

Tādējādi arī citā augstskolā ir iespējams iegūt tāda paša veida izglītību kā Latvijas Universitātē, taču šo neuniversitātes tipa augstskolu absolventi nav tiesīgi pretendēt uz advokāta, notāra un prokurora amatiem, jo šīs augstskolas netiek pielīdzinātas Latvijas Universitātei.

4.2. Atsevišķos gadījumos Juridiskā fakultāte tomēr arī neuniversitātes tipa augstskolas, piemēram, Policijas akadēmijas, diplomu, kas izsniegts konkrētai personai, pielīdzina Juridiskās fakultātes diplomam. Šajos gadījumos tiek vērtēts augstskolas absolventa apgūto juridiskās izglītības studiju kursu apjoms un iedalījums, kā arī to atbilstība Juridiskās fakultātes programmai. Atbilstības gadījumā konkrētais diploms tiek pielīdzināts Juridiskās fakultātes diplomam.

Konstatējot augstskolā apgūtā juridiskās izglītības kursa neatbilstību Juridiskās fakultātes programmas obligātajai daļai un tās apjomam vai iesniegto dokumentu nepietiekamību šādai izvērtēšanai, diploma pielīdzināšana Juridiskajā fakultātē iegūtās augstākās juridiskās izglītības diplomam tiek atteikta.

Par pielīdzināšanu vai nepielīdzināšanu un tās motīviem tiek paziņots tai institūcijai vai profesionālajai organizācijai, kas šo pielīdzināšanu pieprasījusi. Augstskolu, kurai atteikta pielīdzināšana, vai personu, kuras diploms nav atzīts par pielīdzināmu Juridiskās fakultātes diplomam, par vērtēšanas rezultātiem Juridiskā fakultāte neinformē. Nav noteikta arī kārtība, kādā būtu iespējams pārsūdzēt Juridiskās fakultātes atzinumu.

Personas, kas ieguvušas augstāko juridisko izglītību valsts akreditētā studiju programmā tādā augstskolā, kura nav pielīdzināta Latvijas Universitātei, apstrīdētās normas ierobežo izvēlēties kā savu nodarbošanos prokurora, zvērināta advokāta vai zvērināta notāra amatu. Šie ierobežojumi būtiski ietekmē minēto personu iespējas izvēlēties par savu nodarbošanos minētos amatus.

Ierobežojumi noteikti ar leģitīmu mērķi, tomēr vairs nav nepieciešami šā mērķa sasniegšanai. Vēl jo vairāk tādēļ, ka augstākā juridiskā izglītība ir tikai viens no kritērijiem, lai persona pierādītu savu piemērotību attiecīgā amata pildīšanai.

Labums no tā, ka prokurora, zvērināta advokāta un zvērināta notāra amatu pilda tikai personas, kas augstāko juridisko izglītību ieguvušas Latvijas Universitātei pielīdzināmās augstskolās, nav samērīgs ar Satversmes 106.pantā garantēto pamattiesību ierobežojumu tām personām, kas ieguvušas juridisko izglītību valsts akreditētā studiju programmā citā augstskolā.

Tādējādi apstrīdētās normas ir pretrunā ar Satversmes 106.pantu.

5. Satversmes 91.pants noteic, ka cilvēka tiesības īstenojamas bez jebkādas diskriminācijas. Ar diskrimināciju saprot nepamatotu atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas līdzīgos (salīdzināmos) apstākļos (*sk. Satversmes tiesas 2001.gada 26.jūnija spriedumu lietā nr.2001-02-0106*).

Personas, kas absolvējušas akreditētu augstskolu akreditētas studiju programmas un ieguvušas valsts atzītu diplomu par augstāko juridisko izglītību, atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos, jo tās valsts noteiktā kārtībā ir ieguvušas jurista kvalifikāciju.

Tomēr pret personām, kas nav absolvējušas Latvijas Universitāti, apstrīdētajās normās noteikta atšķirīga attieksme. Šīs personas nav tiesīgas kandidēt uz prokurora, zvērināta advokāta vai zvērināta notāra amatu.

Minētā atšķirīgā attieksme, lai arī noteikta ar leģitīmu mērķi, nav pamatota un samērīga ar to.

Tādējādi apstrīdētās normas ir pretrunā ar Satversmes 91.pantu.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30. – 32.pantu, Satversmes tiesa **nosprieda:**

atzīt Prokuratūras likuma 33.panta pirmajā daļā, Latvijas Republikas advokatūras likuma 14.panta 3.punktā un Notariāta likuma 9.panta 3.punktā ietverto normu „... Latvijas Universitātē vai kādā citā augstskolā, kura pēc Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes atzinuma pielīdzināma Latvijas Universitātei” par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 91. un 106.pantam un par spēkā neesošu no sprieduma publicēšanas dienas.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums pasludināts Rīgā 2002.gada 4.jūnijā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A.Endziņš